

УДК 373.015.31:796.011.3

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ В БАЗОВІЙ СЕРЕДНІЙ ОСВІТІ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Інна Омеляненко, кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.
ORCID: 0000-0002-1107-7244
E-mail: omelinna23@gmail.com

У статті подано історичну ретроспективу установки на формування компетентностей, окресленої навчальними програмами з фізичної культури для закладів загальної середньої освіти у добу незалежності України. Показано наступність чинних нормативних актів в системі забезпечення умов для реалізації компетентнісного підходу у загальній середній освіті з фізичної культури. На прикладі змісту культурної ключової компетентності співавторкою Державних стандартів з галузі «Фізична культура» проілюстровано логіку генерування змісту обов'язкових результатів фізичного виховання школярів для формування наскрізних умінь.

Ключові слова: компетентнісний підхід; Нова українська школа; Державний стандарт; модельна навчальна програма; навчальна програма; освіта з фізичної культури; нормативно-правові акти; діяльність школярів.

IMPLEMENTATION OF THE COMPETENCY APPROACH IN BASIC SECONDARY EDUCATION IN PHYSICAL EDUCATION

Inna Omelyanenko, Candidate of Physical Education and Sports, Associate Professor, Ternopil Volodymyr Gnatyuk National Pedagogical University.
ORCID: 0000-0002-1107-7244
E-mail: omelinna23@gmail.com

The actualization of the New Ukrainian School of the Competency Approach in general secondary education, as a global trend that ensures its effectiveness, is substantiated. The historical retrospect of the installation on the formation of competences, developed by educational programs on physical culture for institutions of general secondary education at the time of Ukraine's independence, is presented. As a result of the analysis of methodological recommendations for the developers of model training programs, its internal content irrelevance with regard to the types of activities of schoolchildren as a component of the model training program was revealed, which is a manifestation of the underestimation of its role in the formation of competencies of students of general secondary education in physical education. The sequence of legislative and regulatory acts with the internal connections of their components in the system of ensuring the conditions for the implementation of the competence approach in secondary education in physical culture and the final solution to the creation by the physical culture teacher of a curriculum capable of contributing to the formation of cross-cutting skills and competence potential on the basis of child-centrism are shown. and pedagogical freedom. On the example of the content of cultural key competence, the connection of cross-cutting skills with mandatory results in the field of "Physical Culture" and possible types of activities of schoolchildren in the process of physical education to achieve them is illustrated.

Keywords: competence approach; New Ukrainian school; State standard; model curriculum; curriculum; physical culture education; normative legal acts; activities of schoolchildren.

Процес загальноцивілізаційних трансформацій, перехід від індустріального суспільства до технологічного та інформаційного висуває нові вимоги до учасників ринку праці. Підтвердженням цього є результати дослідження фахівців Світового банку «Навички для сучасної України», які свідчать, що вітчизняні роботодавці потребують працівників з додатковими когнітивними та соціально-емоційними навичками [12, с. 3–4]. Для успішної самореалізації у житті, навчанні та праці необхідні знання та вміння, засновані на ціннісних орієнтирах, які визначають життєві компетентності особистості. Шкільна освіта в Україні реагує на суспільні потреби сьогодення реформою загальної середньої освіти, яка триває від 2016 року з дедлайном у 2029 [9]. Її основні засади викладено в Концепції Нової української школи (НУШ) [3].

Одним з ключових компонентів формули НУШ є «новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві» [3, с. 7]. Компетентнісний підхід в освіті передбачає спрямованість освітнього простору на формування ключових та предметних компетентностей особистості, здатної гнучко й оперативно адаптуватися до нових вимог, адекватно реагувати на нові виклики, навчатися впродовж усього життя, розвиватися та творити в умовах стрімких темпів накопичення та оновлення інформації, розвитку технологій [2; 18].

Зміщення акцентів з накопичення здобувачами освіти нормативно визначених знань, умінь і навичок на вироблення і розвиток умінь діяти, застосовувати досвід у проблемних умовах життєдіяльності стало світовим трендом та актуальною вимогою сучасної освіти, що визначає її ефективність. Отже, компетентнісний підхід є провідним методологічним концептом НУШ і вимагає модернізації змісту усіх освітніх галузей з орієнтацією на набуття її здобувачами цілісного досвіду вирішення життєвих проблем, реалізацію соціальних ролей на противагу знаннево-орієнтованого його керунку.

Мета статті – виявити тяглість у системі правових та нормативних актів, що забезпечують імплементацію концепту компетентнісного підходу в базовій середній освіті з фізичної культури.

Ретроспектива навчальних програм з фізичної культури для закладів загальної середньої освіти у добу незалежності України виявила, що вперше установку на формування «соціальних, мотиваційних та функціональних компетентностей» у процесі фізичного виховання школярів було маніфестовано документом 2004 року [14, с. 3]. У наступних навчальних програмах з фізичної культури [13, с. 4; 15, с. 73–75; 16, с. 6] помічено підміну понять з «умінь та навичок» на «компетенції». Лише пояснювальною запискою до навчальної програми з фізичної культури 2011 р. [17, с. 6] окреслено конкретний перелік «загальних компетентностей». Його було розширено авторами навчальної програми, чинної від 2017 року [8, с. 3–7]. Попри поступ ідеї компетентнісного підходу до освіти з фізичної культури, у змістовому складнику означених навчальних програм не відбулося логічних змін, відповідних до проголошених пояснювальною запискою намірів організації фізичного виховання школярів на компетентнісних засадах. Це стало приводом для критики з боку науковців і практиків «шаблонів та догм, що “в’їлись” у практику фізичного виховання школярів» [19]. З початком реформи базової середньої освіти ідея компетентнісного навчання стала провідною у модельних навчальних програмах з фізичної культури [5; 6; 7].

Набутий вітчизняною освітою негативний досвід відсутності кореспондування

між маніфестованими цільовими орієнтирами освіти та нормативними положеннями щодо їх реалізації стало підставою для застережень від подібної практики в умовах реформування загальної середньої освіти. Так, ухвалення Закону України «Про освіту» [10] супроводжувалось пересторогою педагогів про «абсолютно застарілі підходи до укладання навчальних програм, коли попри «чітко задекларований у новому законі компетентнісний підхід у навчанні» при укладанні навчальних програм «під придуманий нами зміст ми штучно притягуємо якісь компетентності, які перетворюються, в решті решт, у псевдокомпетентності...» [1].

Компетентнісний підхід до програмотворення з фізичної культури для здобувачів загальної середньої освіти передбачає використання особливої технології конструювання змісту освіти. Вона запущена Законом України «Про освіту», яким на законодавчому рівні визначено поняття «компетентність», окреслено перелік ключових компетентностей та наскрізних умінь як інструментарію досягнення мети загальної середньої освіти [17]. Заявлені Законом ідеї компетентнісного підходу в освіті підхоплено Концепцією НУШ, якою конкретизовано сутність ключових компетентностей [3, с. 10–13]. До того ж, Концепцією було задекларовано «створення нової системи вимірювання й оцінювання результатів навчання у рамках запровадження компетентнісного підходу». Законом України «Про повну загальну середню освіту» окреслено модернізовану сутність Державних стандартів, які і визначають «вимоги до компетентностей і до згрупованих за відповідними освітніми галузями обов'язкових результатів навчання», яких здобувачі освіти мають досягти на відповідному рівні повної загальної середньої освіти [11]. Таким чином, у правовому полі освіти зафіксовано релевантність та поступальність положень, які забезпечують реалізацію компетентнісного підходу.

Чинні Державні Стандарти базової середньої освіти стали стартовим нормативним документом для викоренення усталеної в програмових основах системи фізичного виховання практики категоріально-змістової маніпуляції та створили передумови для розробки навчальних програм з фізичної культури з компетентнісним наповненням. Так, Державним Стандартом базової середньої освіти окреслено ключові компетентності, які було конкретизовано для галузі «Фізична культура» через розробку змісту її компетентнісного потенціалу. Компетентнісний потенціал освітньої галузі «Фізична культура» демонструє її можливості щодо формування ключових компетентностей через сформульовані у Державному Стандарті уміння і ставлення як результату фізичного виховання здобувачів загальної середньої освіти. Зміст компетентнісного потенціалу галузі «Фізична культура» засвідчує її включеність у реформаторські процеси загальної середньої освіти попри архаїчне сприйняття специфіки галузі через призму притаманної для неї рухової діяльності, спрямованої лише на поліпшення здоров'я школярів.

Потому компетентнісний потенціал з галузі «Фізична культура» експліковано у спосіб окреслення Державним Стандартом базової середньої освіти переліку вимог до обов'язкових та конкретних результатів навчання здобувачів загальної середньої освіти у межах двох циклів (адаптаційного (5–6 роки навчання); базового предметного навчання (7–9 роки навчання)) на базовому рівні середньої освіти. Його технологія полягала у накладанні змісту компетентнісного потенціалу з галузі «Фізична культура» на зміст освітніх, виховних та оздоровчих груп завдань, які вирішуються у процесі

фізичного виховання школярів. Згенеровані таким чином формулювання результатів навчання здобувачів загальної середньої освіти з фізичної культури відображають симбіоз загальнопедагогічних та специфічних предметних вимог. Наповнення Державного стандарту базової середньої освіти з галузі «Фізична культура» конкретними результатами навчання та орієнтирами для оцінювання відбувалось з урахування декількох детермінантів: місткістю змісту загального результату, необхідністю забезпечення наступності з результатами Стандарту початкової освіти та створенням «простору» для формулювання конкретних результатів у Стандарті профільної освіти, важливістю забезпечення послідовності цілей навчання з урахуванням ієрархії когнітивних процесів, окреслених таксономією Блума.

Для ефективної імплементації Стандарту в освітній процес слід послуговуватись наскрізними вміннями здобувачів загальної середньої освіти, які є спільними для всіх компетентностей і формуються на всіх навчальних предметах (інтегрованих курсах) у закладах загальної середньої освіти, утворюючи «канву» розвитку учня. Ілюстрацією відповідності змісту обов'язкових результатів з галузі «Фізична культура» наскрізним вмінням та, відповідно, ключовим компетентностям і компетентнісному потенціалу галузі (на прикладі культурної компетентності) є приклади, наведені у таблиці 1.

Таблиця 1

Приклади відповідності обов'язкових результатів, окреслених Державним стандартом базової середньої освіти з галузі «Фізична культура», її компетентнісному потенціалу (культурна компетентність) та наскрізним вмінням

Культурна компетентність (уміння)	Наскрізні вміння	Обов'язкові результати
визначати проблеми, які потрібно вирішити для формування високого рівня фізичної культури особистості	розв'язувати проблеми	контролює свій фізичний стан під час рухової діяльності
коректно висловлювати та аргументувати думку, вести діалог у процесі фізичного виховання	висловлювати власну думку усно і письмово; конструктивно керувати емоціями	виявляє стриманість у прояві власних емоцій, культурно їх виражає; толерантно реагує на емоції інших осіб
удосконалювати культуру рухів	розв'язувати проблеми	демонструє володіння технікою фізичних вправ на рівні рухового вміння в обраних видах рухової діяльності
керуватися етичними нормами у взаємодії з іншими особами в процесі фізичного виховання	співпрацювати з іншими	виявляє емпатію у спілкуванні щодо учасників власної та інших команд
виражати свою індивідуальність через фізичну культуру	критично та системно мислити; діяти творчо	обгрунтовано добирає власні способи виконання фізичних вправ з урахуванням умов та індивідуальних особливостей

Сформульовані у Державних стандартах базової середньої освіти вимоги до обов'язкових результатів навчання в галузі «Фізична культура» слугують маркерами для окреслення модельною навчальною програмою «очікуваних результатів навчання»

учнів у процесі фізичного виховання [4]. Суголосність складників Державних стандартів та модельних навчальних програм щодо результатів навчання з фізичної культури є демонстрацією послідовності у визначенні змісту фізичної культури в закладах загальної середньої освіти, заснованому на компетентнісному підході. Та найважливішим компонентом модельної навчальної програми, що окреслює модули формування ключових компетентностей та наскрізних вмінь з характерною для них метапредметною сутністю є «види навчальної діяльності учнів» [4]. Саме різновиди діяльності школярів у процесі фізичного виховання забезпечують формування компетентностей, які мають діяльну природу. Варто зазначити, що загальними положеннями Методичних рекомендацій МОН для розробників модельних навчальних програм окреслено тезу про види діяльності як обов'язковий складник основної частини модельної навчальної програми. Натомість у наступних положеннях Рекомендацій МОН, що подають розлогу характеристику основної частини модельної навчальної програми, відсутня навіть згадка про види діяльності школярів. Така змістова нерелевантність всередині нормативного документа применшує роль видів діяльності школярів у формуванні їх компетентного потенціалу та наскрізних вмінь.

Наповнення модельної навчальної програми з фізичної культури видами діяльності школярів створює можливості використання вчителем особистісно орієнтованих технологій навчання у спосіб обрання ним не лише засобів, але й шляхів досягнення обов'язкових результатів у процесі фізичного виховання з урахуванням можливостей та інтересів здобувачів загальної середньої освіти. Така стратегія наповнення змістом модельної навчальної програми з фізичної культури відповідає дитиноцентричній системоутворювальній ідеї сучасної освіти, яка передбачає створення оптимальних умов для розвитку і самоактуалізації кожного учня. До того ж, варіативність змісту модельної навчальної програми з фізичної культури для закладів загальної середньої освіти у частині окреслених видів діяльності школярів підсилуватиме її методичну компоненту та сприятиме реалізації концепту НУШ щодо академічної свободи педагога.

Значення дій учнів у формуванні компетентного потенціалу галузі і наскрізних вмінь спонукають до пошуку дієвих способів окреслення активностей школярів для продуктивної реалізації компетентного підходу у процесі фізичного виховання. У цьому контексті доречним є створення в освітньому застосунку «Мрія» окремого модуля, що окреслює перелік можливих різновидів активностей учнів у межах кожної з галузей освіти для формування кожного з наскрізних вмінь, окреслених Державними стандартами освіти. Галузь «Фізична культура» не стала виключенням у такому керунку реформації шкільної освіти. Вважаємо ініціативу менеджерів проекту «Мрія» щодо зібрання та компоновання матеріалу про імовірні різновиди активностей школярів корисною для створення інформаційного банку змісту фізичної культури з компетентнісною спрямованістю, що перманентно розширюватиметься та удосконалюватиметься. Це має надати імпульсу дидактичному і методичному забезпеченню компетентного навчання з фізичної культури, де все ще домінує знаннева компонента як рудимент періоду до реформи.

Обрання вчителем фізичної культури конкретного закладу освіти засобів фізичного виховання і видів діяльності школярів відповідно до вимоги НУШ щодо компетентно зорієнтованого змісту навчання з урахуванням запитів учасників

освітнього процесу та умов організації фізичного виховання здобувачів загальної середньої освіти має знайти своє відображення у навчальній програмі з фізичної культури окремо взятого освітнього закладу.

Таким чином, технологія програмотворення з фізичної культури для закладів загальної середньої освіти у контексті реалізації компетентнісного концепту НУШ є системою з тяглістю законодавчих і нормативних актів та внутрішніми зв'язками їх складників у системі забезпечення реалізації компетентнісного підходу в сучасній загальній середній освіті. Чинні законодавчі та нормативні акти, що регламентують програмотворення з фізичної культури в закладах загальної середньої освіти, демонструють наступність у технології розробки навчальних програм з фізичної культури на засадах компетентнісного підходу. Втім, на її прикінцевому етапі, де визначаються механізми імплементації компетентнісного підходу у фізичному вихованні школярів, способи реалізації концепту формування наскрізних умінь та компетентнісного потенціалу з галузі «Фізична культура» потребують подальшого удосконалення та розробок на засадах дитиноцентризму і педагогічної вольності для максимального внеску галузі у досягнення мети загальної середньої освіти.

Перспективи подальших наукових розвідок бачимо у напрямках продовження діяльності в рамках освітнього цифрового застосунку «Мрія» для розробки активностей школярів з галузі «Фізична культура», спрямованих на реалізацію її компетентнісного потенціалу; участі у розробці анонсованої Міністерством освіти і науки України (від 10 грудня 2024 року) Концепції освітніх галузей у складі групи експертів-практиків з галузі «Фізична культура» для подальшої імплементації концептуальних засад НУШ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білий В. Стандарти освіти: так, це не просто, але дуже важливо. URL: <https://nus.org.ua/view/standarty-osvity-tak-tse-ne-prosto-ale-duzhe-vazhlyvo/> (дата звернення: 17.10.2024).
2. Компетентність як ключ до оновлення змісту освіти. URL: https://osvita.ua/school/method/381/#google_vignette (дата звернення: 17.10.2024).
3. Концепція Нової української школи : Рішення Колегії МОН від 27 жовтня 2016 року. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 17.10.2024).
4. Методичні рекомендації для розроблення модельних навчальних програм : Лист МОН від 24 березня 2021 року № 4.5/637-21. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/03/25/metod.pdf>. (дата звернення: 17.10.2024).
5. Модельна навчальна програма «Фізична культура. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 17 серпня 2022 року № 752 / Педан О.С. та ін. URL: <https://mon.gov.ua/staticobjects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Fiz.kult.5-6.kl.Pedan.ta.in.22.08.2022.pdf>
6. Модельна навчальна програма «Фізична культура. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 22 серпня 2024 р. № 1185 / Баженов Є.В. та ін. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2024/Model.navch.prohr.5-9.klas-2024/fizkult-5-9-kl-bazhenkov-ta-in-22-08-2024.pdf>.
7. Модельна навчальна програма «Фізична культура. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 24 липня 2023 року № 883 / Баженов Є.В. та ін. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2023/Model.navch.prohr.5->

- 9.klas/Fiz.kult.2023/Fiz.kult.7-9.kl.Bazhenkov.ta.in.24.08.2023.pdf. (дата звернення: 17.10.2024).
8. Навчальна програма з фізичної культури для 5–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів / Круцевич Т.Ю. та ін. URL: <https://www.ed-era.com/img/books/mon59/programs/16.fizichnoyi-kulturi-5-9.pdf> (дата звернення: 17.10.2024).
  9. Нова українська школа: від початку до 2029 року. URL: <https://oplatforma.com.ua/article/2365-nush-vse-shcho-vi-hotli-znati-pro-maybutn>. (дата звернення: 17.10.2024).
  10. Про освіту : Закон України від 05 вересня 2017 р. № 2145-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. (дата звернення: 17.10.2024).
  11. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16 січня 2020 р. № 463-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>. (дата звернення: 17.10.2024).
  12. Світовий банк презентує звіт «Навички для сучасної України». URL: <https://www.ipq.org.ua/ua/news/170> (дата звернення: 17.10.2024).
  13. Фізична культура 1 – 4 класи : Програми для основної та спеціальної медичних груп загальноосвітніх навчальних закладів / Зубалій М.Д. та ін. Харків : Ранок, 2006. 128 с.
  14. Фізична культура 5 – 12 класи : Програма для загальноосвітніх навчальних закладів / Єрмолова В.М. та ін. Київ : ВТФ «Перун», 2005. 272 с.
  15. Фізична культура в школі : методичний посібник / за ред. С. М. Дятленка. Київ : Література ЛТД, 2009. 176 с.
  16. Фізична культура для загальноосвітніх навчальних закладів. 10-11 класи. Рівень стандарту / за ред. С.М. Дятленка. Київ : «Літера. ЛТД», 2011.
  17. Фізична культура. 1 – 4 класи загальноосвітніх навчальних закладів : Навчальна програма / за ред. Круцевич Т.Ю. Київ : Літера, 2012. 71 с.
  18. Часнікова О. В. Компетентнісний підхід в освіті як основа її реформування. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2607 (дата звернення: 17.10.2024).
  19. Яськів В. Практика, яка працює» комбінованої тестово-змагально-навчально-пізнавальної методики у практиці фізичного виховання старшокласників. URL: <http://education-ua.org/ua/work-practices/1300-praktika-yaka-pratsyue-kombinovanoji-testovo-zmagalno-navchalno-piznavalnoji-metodiki-u-praktitsi-fizichnogo-vikhovannya-starshoklasnikiv>. (дата звернення: 17.10.2024).

REFERENCES

1. Bilyi, V. (2017). Standarty osvity: tak, tse ne prosto, ale duzhe vazhlyvo [Education standards: yes, it is not easy, but it is very important]. URL: <https://nus.org.ua/view/standarty-osvity-tak-tse-ne-prosto-ale-duzhe-vazhlyvo/> [in Ukrainian].
2. Kompetentnist yak kliuch do onovlennia zmistu osvity. (2007) [Competence as a key to updating the content of education]. URL: https://osvita.ua/school/method/381/#google_vignette [in Ukrainian].
3. Kontseptsiia Novoi ukrainskoi shkoly : Rishennia Kolehii MON vid 27 zhovtnia 2016 roku [The concept of the New Ukrainian School]. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> [in Ukrainian].
4. Metodichni rekomendatsii dlia rozroblennia modelnykh navchalnykh prohrm : Lyst MON vid 24 bereznia 2021 roku № 4.5/637-21 [Methodological recommendations for the development of model training programs]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/03/25/metod.pdf>. [in Ukrainian].
5. Modelna navchalna prohrma «Fizychna kultura. 5-6 klasy» dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity : Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 17 serpnia 2022 roku № 752 / Pedan O.S. ta in. [Model educational program «Physical culture. 5-6 classes» for institutions of general secondary education]. URL: <https://mon.gov.ua/staticobjects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Fiz.kult.5-6.kl.Pedan.ta.in.22.08.2022.pdf> [in Ukrainian].
6. Modelna navchalna prohrma «Fizychna kultura. 5-9 klasy» dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity : Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 22 serpnia 2024 r. № 1185 / Bazhenkov Ye.V. ta in. [Model educational program «Physical culture. 5-9 grades» for institutions of general secondary education]. URL: <https://mon.gov.ua/staticobjects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2024/Model.nav>

- ch.prohr.5-9.klas-2024/fizkult-5-9-kl-bazhenkov-ta-in-22-08-2024.pdf. [in Ukrainian].
7. Modelna navchalna prohrama «Fizychna kultura. 7-9 klasy» dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity : Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 24 lypnia 2023 roku № 883 / Bazhenkov Ye.V. ta in. [Model educational program "Physical culture. 7-9 grades" for institutions of general secondary education]. URL: <https://mon.gov.ua/staticobjects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2023/Model.navch.prohr.59.klas/Fiz.kult.2023/Fiz.kult.7-9.kl.Bazhenkov.ta.in.24.08.2023.pdf>. [in Ukrainian].
  8. Navchalna prohrama z fizychnoi kultury dlia 5–9 klasiv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv / Krutsevych T.Yu. ta in. [Curriculum for physical culture for grades 5–9 of general educational institutions]. URL: <https://www.ed-era.com/img/books/mon59/programs/16.fizichnoyi-kulturi-5-9.pdf> [in Ukrainian].
  9. Nova ukrainska shkola: vid pochatku do 2029 roku. (2024) [The new Ukrainian school: from the beginning to 2029]. URL: <https://oplatforma.com.ua/article/2365-nush-vse-shcho-vi-hotli-znati-promaybutn> [in Ukrainian].
  10. Pro osvitu : Zakon Ukrainy vid 05 veresnia 2017 r. № 2145-VIII [On education: Law of Ukraine dated September 5, 2017 No. 2145-VIII]. *Verkhovna Rada Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. [in Ukrainian].
  11. Pro povnu zahalnu seredniu osvitu : Zakon Ukrainy vid 16 sichnia 2020 r. № 463-IX [On complete general secondary education: Law of Ukraine dated January 16, 2020 No. 463-IX]. *Verkhovna Rada Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>. [in Ukrainian].
  12. Svitovyi bank prezentuie zvit «Navychky dlia suchasnoi Ukrainy». (2017) [The World Bank presents the report «Skills for Modern Ukraine»]. Retrieved from <https://www.ipq.org.ua/ua/news/170> [in Ukrainian].
  13. Fizychna kultura 1 – 4 klasy : Prohramy dlia osnovnoi ta spetsialnoi medychnykh hrup zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv (2006) [Physical education 1st - 4th grades: Programs for basic and special medical groups of general educational institutions] / Zubalii M.D. ta in. Kharkiv : Ranok. 128 s.
  14. Fizychna kultura 5 – 12 klasy : Prohrama dlia zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv (2005) [Physical education 5th - 12th grades: Program for general educational institutions] / Yermolova V.M. ta in. Kyiv : VTF “Perun”. 272 s.
  15. Fizychna kultura v shkoli : metodychnyi posibnyk (2009) [Physical education at school : methodical guide] / za red. S. M. Diatlenka. Kyiv : Literatura LTD. 176 s.
  16. Fizychna kultura dlia zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv. 10-11 klasy. Riven standartu (2011) [Physical culture for general educational institutions. 10-11 grades. Standard level] / za red. S.M. Diatlenka. Kyiv : «Litera. LTD».
  17. Fizychna kultura. 1 – 4 klasy zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv : Navchalna prohrama (2012) [Physical culture. Grades 1-4 of general educational institutions: Curriculum] / za red. Krutsevych T.Yu. Kyiv : Litera. 71 s.
  18. Chasnikova O. V. (2020). Kompetentnisnyi pidkhid v osviti yak osnova yii reformuvannia [Competence approach in education as the basis of its reform]. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2607 [in Ukrainian].
  19. Yaskiv V. (2019). Praktyka, yaka pratsiuie» kombinovanoi testovo-zmahalno-navchalno-piznavalnoi metodyky u praktytsi fizychnoho vykhovannia starshoklasnykiv [Practice that works» of the combined test-competitive-educational-cognitive methodology in the practice of physical education of high school students]. URL: <http://education-ua.org/ua/work-practices/1300-praktika-yaka-pratsyue-kombinovanoi-testovo-zmagalno-navchalno-piznavalnoi-metodiki-u-praktitsi-fizychnogo-vikhovannya-starshoklasnykiv>. [in Ukrainian].